

TISH KARIESINING KELIB CHIQISHIGA OID NAZARIYALAR

Iskandarova Adiba

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

Urganch filiali Stomatologiya fakulteti 4-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Quryazov Akbar Qurambayevich

Annotatsiya : *Ushbu maqolada kariesning kelib chiqishiga sabab bo'luvchi omillar haqida alohida to'xtalib o'tilgan, karies necha bosqichda yuzaga kelishi batafsil o'rganilgan.*

Kalit so'zlar: *tishlar, karies, Miller nazariyasi, ovqat qoldiqlari, kislota ta'siri*

Karieslarning kelib chiqishini tushuntiruvchi yuzlab nazariyalar mavjud. Shulardan bir nechtasini ko'rib chiqamiz: Kimyoviy-parazitar nazariya (W.D. Miller, 1884). Miller fikricha, karies tishga kislota va mikroorganizmlarning birgalikdagi ta'siri natijasida vujudga keladi va 2 bosqichda amalga oshadi:

- 1) kislota ta'siri ostida tish qattiq to'qimalarining demineral izatsiyasi;
- 2) mikroblar ta'sirida yemirilishi.

Birinchi bosqichda og'iz bo'shlig'ida ovqat qoldiqlarining chirish jarayoni natijasida organik kislotalar paydo bo'ladi, ular emalning anorganik qismini eritadi. Ikkinchi bosqichda emalning organik moddasi mikroorganizmning proteolitik fermentlari ta'sirida eriydi. Muallif o'zining nazariyasini quyidagi eksperimentda tushuntirishga harakat qiladi: olingan tishni chaynalgan non, go'sht, so'lak, 2—4% qand tarkibli ovqat luqmasiga har xil muddatga soladi. Kuzatishlar emalning demineralizatsiyasi paydo bo'lganini ko'rsatadi. Og'iz suyuqligida nordon tuzlar va kislotalarning mavjudligi so'lakning pH ini pasaytiradi va emalga salbiy ta'sir ko'rsatib, uning demineralizatsiyasini yuzaga keltiradi. Miller nazariyasining ijobiy tomonlari:

- Tish to'qimasining yemirilishida mikroorganizmlar katta rol o'ynaydi.
- Karies jarayoni organik kislotalar ta'sirida tishning qattiq to'qimalarining demineralizatsiyasi natijasida paydo bo'ladi.
- Karies jarayoni tabiiy chuqurcha — fissuralarda, tishlarning chaynov va kontakt yuzalarida namoyon bo'lishi klinik tasdiqlangan.

Fizik-kimyoviy nazariya (D.A. Entin, 1928). Tish ikki muhit (so'lak va qon tomirlar) orasida joylashadi va Entinning taxmini bo'yicha, ikkita muhitning orasida osmotik toklar paydo bo'ladi. Bu toklarning yo'nalishi tashqaridan ichkari (emaldan pulpa)ga markazga intiluvchi bo'lib, asosan, kariesda kuzatiladi. Natijada, emalning oziqlanishi buziladi, buning hisobiga emal kolloidlari burishadi, shishadi va uning o'tkazuvchanligi o'zgaradi. Me'yorda esa toklarning yo'nalishi teskari: pulpadan emalga bo'ladi. D.A. Entin pellikulaga katta urg'u qo'ygan va uning fikricha, shu membrananing elektr zaryadidan va fizik-kimyoviy holatidan tishning o'zidagi fizik-kimyoviy jarayonlar bog'liq bo'ladi. Entin nazariyaning asosiga quyidagi omillarni qo'ygan:

neyroglandular, fenotipik. Ularning ostida markaziy omillarni joylashtiradi: soʻlak bioximiyasi, mikroflora va oziqlanish. Ularning taʼsiri tish toʻqimalariga yoʻnaltirilgan boʻlib, karies kelib chiqadi deb taʼkidlagan. Ammo D.A. Entin nazariyasi zamonaviy nazariyalarga nisbatan qarama-qarshiliklar keltirib chiqaradi. A.E. Sharpenak (1949) nazariyasi. oʻzining vitaminli nazariyasini Bx vitaminining tanqisligi bilan tushuntiradi. B vitaminini tanqisligida butun organizmda va ayniqsa, emalda oqsillar kamayadi, natijada proteoliz kuchayadi va emal nimjon boʻlib qoladi. Oqsillar biosintezining sekinlashishi ovqatlar tarkibiga kiruvchi noyob aminokislotalarning kamayishi yoki umuman boʻlmasligi bilan bogʻliq. Sharpenakning taxminiga koʻra, organizm koʻp miqdorda uglevodlarni hazm qilsa, B vitaminiga muhtojlik oshadi. Demak, B vitamini tanqisligida toʻqimalarda pirouzum kislotasi yigʻiladi va proteolizni yana ham kuchaytiradi. Lekin bu nazariyaning isboti boʻlmagan. Undan tashqari, Sharpenak emaldagi oq dogʻ bosqichida demineralizatsiya jarayonini inkor qilgan va mikroorganizmlar va ularning mahsulotlarining kariesning rivojlanishida dastlabki ishtiroki yoʻq, deb ham xatolikka yoʻl qoʻygan. Maʼlumki, karies mikroorganizmlarsiz rivojlanmaydi. I.G. Lukomskiyning trofik (biologik) nazariyasi. Oʻzining biologik nazariyasida organizmlarning har xil ekzogen holatlari endogen oʻzgarishlarga olib keladi, deb taxmin qilgan. Dastlab odontoblastlarning funksional buzilishlari, keyinchalik morfologik oʻzgarishlarga olib keladi, natijada emal va dentinda modda aloqalari buzilib, qoʻpol oʻzgarishlar namoyon boʻladi. Lukomskiyning nazariyasiga binoan, odontoblastlar trofik markaz hisoblanadi. Lukomskiyning nazariyasi oʻz isbotini topmagan. Nazariyaning salbiy tomonlari:

1. Odontoblastlar tishning «trofik markazi» boʻlishi isbotlanmagan.
2. Kariesning rivojlanishida qandlarning ahamiyati inkor qilingan, ftoming profilaktik ahamiyati koʻrilmagan.
3. Karies kasalligining rivojlanishida odontoblastlarning faoliyati biiziladi deyilgan, lekin sogʻ (intakt) tishda ham odontoblastlarning vakuolizatsiya va atrofiyasi kuzatilishi mumkin. B.E. Platonovning trofonevrotik nazariyasi. Tish kariesi kelib chiqishi tishning qattiq toʻqimasining oziqlanishini buzilishi bilan bogʻliq. Karies asoratlarini davolash usullaridan boʻlmish pulpani olib tashlash, tish emalining struktur va funksional oʻzgarishlariga olib kelmaydi, balki tish toʻliq organ kabi oʻz ish faoliyatini davom ettiradi. Depulpatsiyalangan tishning doimiy ravishda ogʻiz suyuqligi bilan kontaktda boʻlishi unga yuqori minerallanishini taʼminlaydi, natijada tishning mikroqattiqligi, struktur birdamligi, kislotaga bardoshliligi ortadi. Nazariyaning salbiy tomonlari:

- Muallif mahalliy omillardan boyish mikroorganizmlar, tish karashi va pilakchasi, ogʻiz boʻshligʻi gigiyenasini hisobga olmagan. nazariyaning ijobiy tomonlari:

- muallif tishdagi patologik jarayonni organizmning umumiy holati bilan bogʻlagan. A.I. Ribakovning tish kariesi patogenezining ishchi konsepsiyasi . A.I. Ribakovning ishchi konsepsiyasiga binoan, tish kariesi polietilogik kasallik hisoblanadi. Konsepsiya asosida tish-jag4 sistemasining rivojlanishining yoshga bogʻliq

muvofigliklari, ekzo- va endogen omillar tish kariesini keltirib chiqarishi tushuntiriladi. Muallif tish kariesini polietilogik kelib chiqish tabiatiga ega bo'lgan kasallik sifatida ko'rib chiqqan. A.I. Ribakov har bir insonning rivojlanish davridagi karies jarayonining rivojlanishiga sabab bo'luvchi endogen va ekzogen omillarni to'la yoritadi:

♦ Homila davri. Irsiy omillarga katta ahamiyat beriladi. Homilaning organ va sistemalari shakllanishiga onaning boshdan o'tkazgan kasalliklari; qalqonsimon bezining kasalliklarida modda almashinuvining buzilishi, homiladorlik toksikozi va medikamentlarning dozasini oshirib yuborish, onaning surunkali infeksiyasi va allergik kasalliklari, psixik travma va ekstremal holatlar homilaga katta ta'sir ko'rsatadi. Bu barcha kasalliklar tish-jag' tizimiga va tishning qattiq to'qimasiga ta'sir ko'rsatadi.

♦ 6 oydan 6 yoshgacha bo'lgan davr. Bu davrda tabiiy yo'l bilan ovqatlanirishga, surunkali va infeksiyon kasalliklarga katta ahamiyat beriladi. Ekzogen faktorlar — og'iz bocshlig'i gigiyena qoidalariga rioya qilmaslik, prikus deformatsiyasi va travmalar, so'lak ajralishining buzilishi, og'iz ichi pH ning o'zgarishi, deb hisoblaydi.

♦ Bolalik va o'smirlik davri 6 dan 20 yoshgacha bo'lgan davr. Tish kariesini keltirib chiqaruvchi ekzogen va endogen faktorlarni ajratadi. Endogen faktorlar: boshdan o'tkazgan kasalliklar (somatik), uglevodlarning ko'p iste'mol qilinishi, jinsiy voyaga yetish, yuqori darajadagi modda almashinuvi, mikroelementlar almashinuvidagi tanqislik, jigar funksiyasining buzilishi, to'liqsiz ovqatlanish. Tish to'qimasi immunitetining pasayishi, ftor yetish movchiligi, tish pulpasidagi o'zgarishlarni kiritgan. Ekzogen omillar og'iz bo'shlig'i gigiyenasining pastligi, prikus deformatsiyasi, shikastlanish, so'lak ajralishining buzilishi, og'iz ichi pH ning buzilishi, ba'zi tishlarning chiqishining qiyinlashuvi, tishlar depulpatsiyasi, tish-jag' sistemasining kasalliklari kiritilgan.

♦ 20 yoshdan 40 yoshgacha bo'lgan davr. Kariesni keltirib chiqaruvchi endogen faktor bo'lib, bu yoshda oshqozonichak trakti, jigar kasalliklari, endokrin sistema funksiyasining buzilishi, yurak-qon tomir sistemasi kasalliklari hisoblanadi. Ekzogen faktor bo'lib tish-jag' sistemasi kasalliklari, og'iz bo'shlig'ci gigiyenasining yo'qligi, so'lak ajralishining buzilishi hisoblanadi.

♦ 40 yoshdan keyingi davr. Bu davr muallif fikricha, ichki a'zo va sistemalarning kasalliklari bilan tish pilakchasining mavjudligining o'zaro bog'liqligini ifodalaydi. Bu omillarning aloqadorligi karioz jarayonida boshlang'ich mexanizm hisoblanadi. Nazariyaning salbiy tomonlari shuki, yosh jihatdan guruhlariga ajratish shartli hisoblanadi. Masalan, 6 oydan 6 yoshgacha bo'lgan davrda ekzogen omil bo'lib 75 og'iz bo'shlig'i gigiyenasiga rioya qilmaslik, prikus deformatsiyasi va jarohat hisoblanadi. U shbu yosh oralig'ida ko'rsatilgan omillarning o'zigina ekzogen omil sifatida e'tirof etilishi yetarli hisoblanmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Borovskiy Ye.V. Terapevtik stomatologiya. — M.: Meditsina, 1988. — 559 bet.
2. Bajanov N.N. Stomatologiya — O TM uchun qo'llanma — Moskva: GEOTAR-M ED, 2002. -316 bet
3. Bazikyan E.A. va hammual. Propedevtik stomatologiya: qo'llanma — M.: GEOTAR-Media, 2010. - 768 bet.: